

Maarten J. Aalders, ***Heeft de slang gesproken? Het strijdbare leven van dr. J.G. Geelkerken (1879-1960)*** (Amsterdam: Bert Bakker, 2013, 585 pp., ISBN 978 90 351 3956 5).

Maarten Aalders' Geelkerken-biografie leest als een Griekse tragedie, waarin personages – hun idealen en goede bedoelingen ten spijt – verstrikt raken in een noodlottig web van spanning en conflict. Jan Geelkerken groeit op in een meelevend gereformeerd gezin, waarin het geloofsleven een bevindelijke ondertoon kent. Hij is een intelligente en leergierige, maar ook dominante jongen, die zijn al als kleuter gekoesterde wens om dominee te worden in vervulling ziet gaan. Hij is een voortreffelijk student, serieus, plichtsgetrouw en een doorzetter. Wel heeft hij een groot ego, dat versterkt wordt door zijn strijdbaarheid. Niet voor niets is schermen zijn favoriete hobby. Hij zoekt uitdagingen en meet zich graag met anderen.

Geelkerken mengt zich in het gereformeerde studentenleven, maar kiest bewust een eigen weg, want hij sluit zich ook aan bij de Nederlandsche Christen Studenten Vereniging, een binnen de gereformeerde wereld omstreden club, vanwege haar vermeende oecumenische inslag. Geelkerken vindt er echter de persoonlijke vroomheid, die hij van huis uit meekreeg en die hij zo mist bij de rationeel ingestelde gereformeerden. Maar er is meer. Geelkerken is er van overtuigd dat de gereformeerde kerk zich moet openen naar de samenleving, want versterking van het isolement zal uitlopen op een gemeenschap met sekte-achtige trekken.

Geelkerken wil promoveren bij Herman Bavinck, maar een hoogoplopend conflict met zijn promotor, langdurige onderlinge verwijdering, een zware overspanning en het einde van zijn wetenschappelijke carrière zijn het resultaat. Aalders' analyse maakt duidelijk dat Geelkerken veel en Bavinck weinig te verwijten valt.

Zijn werk als gemeentepredikant doet Geelkerken vol overgave en hij is geliefd bij de meerderheid van zijn gemeente. De kleine groep criticasters geeft hij weinig ruimte. Hij kan slecht tegen kritiek en reageert daarop vaak hooghartig. Ook in huwelijk en gezin zijn er grote spanningen. Dat het huwelijk stand hield is op zich een wonder. Aalders maakt heel goed duidelijk dat Geelkerken een voluit gereformeerd theoloog was. Van vrijzinnigheid of modernisme moest hij niets hebben. Maar hij was wel een man met een missie, die in het uitvoeren daarvan zowel strijdbaar als koppig was.

Het tij is niet gunstig voor lastige predikanten als Geelkerken. Na het wegvallen van de grote leiders Kuyper en Bavinck moet de kerk positie kiezen. Zal de kerk een

orthodox bolwerk blijven of moet ze haar isolement verlaten? Het eerste is de lijn van de oudere garde, die de meerderheid achter zich heeft en die koste wat kost de eenheid wil bewaren. Het tweede is het streven van de 'beweging der jongeren', waarvan Geelkerken de leider wordt.

Wanneer Geelkerken door enkele gemeenteleden wordt beschuldigd van onrechtzinnigheid, omdat hij het scheppings- en paradijsverhaal niet letterlijk neemt, lijkt de kerkleiding de stok te hebben gevonden om de hond te slaan, zo luidt het vaak vertelde verhaal. Aalders' beschrijving en beoordeling zijn veel genuanceerder. Hij laat fraai zien hoe beide partijen zich hoe langer hoe meer ingraven, totdat het buigen of barsten wordt. Aalders houdt de touwtjes bij het beschrijven van de hele procedure goed in handen, zodat de lezer niet verdwaalt in een kerkelijk bureaucratisch doolhof.

Een dramatische afloop viel niet meer te vermijden. In een kerk die op zoek was naar houvast en dat zocht in conservatisme was Geelkerken een dwarsligger die men op dat moment niet kon gebruiken. Geelkerken op zijn beurt miste de wijsheid en de tact om op zijn tijd te zwijgen. Het zijn de ingrediënten voor een goed geschreven en gecomponeerde biografie.

Bij alle waardering had ik graag iets te weten willen komen over de brede betekenis van dit conflict. Wat het voor Geelkerken persoonlijk betekende vertelt Aalders in de laatste hoofdstukken. Maar hoe keek de buitenwereld er tegenaan? Was het voor de gemiddelde Nederlander een ver-van-mijn-bedshow en waren hun gedachten bij de Olympische Spelen van 1928 in Amsterdam? Of was de belangstelling groter? In de oudejaarsbijlage van enkele kranten figureert Geelkerken in de bijlage 'Over wie men sprak in 1925' tussen bekende personen als Chamberlain en Mussolini. En klopt de bewering van de historicus George Harinck dat de synode van Assen handelde vanuit het adagium 'als de kop van de lintworm er af is, sterft de rest vanzelf'? Daarmee had men in 1926 succes. Wilde men een tiental jaren later bij de dissidente hoogleraar Klaas Schilder dezelfde remedie toepassen? Toen liep het heel anders. Geelkerken kreeg maar een handjevol mensen mee, Schilder stichtte een levensvatbaar kerkgenootschap.

Ondanks deze vragen is *Heeft de slang gesproken?* een mooie biografie geworden.

Rolf van der Woude, Vrije Universiteit Amsterdam